

DOBOS MARIANNE

„Az Úr Isten vezet engem a kereszt útján.”

WOJCIECH TOPOLINSKI (1885. ÁPRILIS 23.,
PAPOWO BISCUPIE – 1940. ÁPRILIS 19., SZTUM)¹

„Népek Krisztusa Magyarország!” „Polska Krystuszem narodow.” („Népek Krisztusa Lengyelország!”). Márai Sándort² és Adam Mickiewiczet³ idézve. A két, több mint ezer éves, szakrális nemzetállam történelmét ennél tömörebben, és pontosabban alig hiszem, hogy meg lehetne fogalmazni.

A hazátlanság fájdalma a Pan Tadeus 1834-ben Párizsban írt epilógusában így szólal meg:

„Vagyunk mindenütt hívatlan vendégek;
múltba, jövődőbe; akárhová nézhet,
nincs a világon, csupán egyetlen,
hol némi enyhet találhat a lengyel;”

Vagy:

„Lengyel hazánk, csak alig tettek sírba!
Beszélni ajkunk rólad, hogy is bírna!”

Ki érthetné ezt jobban, mint az, aki szintén az emigráció keserű kenyerét eszi:

„És kérdik, egyre többen kérdik,
Hebegve, mert végképp nem értik –
Ők, akik örökségbe kapták–,
Ilyen nagy dolog a Szabadság?”⁴

Mint közismert, Lengyelországot 1772-ben Oroszország, Poroszország, Ausztria, 1793-ban Oroszország és Poroszország, 1795-ben Oroszország és Poroszország osztotta fel. Az első felosztás után főleg az orosz fennhatóság alá került területekről, az 1880-as évektől a porosz és osztrák fennhatóságú területekről áradtak a menekültek. 123 évig nem létezett Lengyelország. 2018-ban ünnepeltük századik évfordulóját annak, hogy kivívta újra függetlenségét. November tizenharmadika a lengyel nemzeti ünnep, a Függetlenség Napja.

Már a kezdetektől, de a levert nemzeti forradalmakat, szabadságharcot követően, 1830, és 1863 után még nagyobb számban szétszóródtak a világban a lengyelek és a

németek. Sokan indultak a tengeren túlra. Mára a világ legnagyobb létszámú emigrációja a lengyel. Ha pontos az általam ismert számadat, akkor ma 22 millió lengyel él hazáján kívül.

A boldog, talán már hamarosan szent IX. Piusz/Giacomo Mastai Ferreti (1846–1878) ebben a nehéz történelmi helyzetben támogatta a lengyeleket és a németeket. Valamint ő hirdette ki 1854. december 8-án a Szeplőtelen Fogantatás hitigazságát.

Utóda, a méltán a legkiválóbb pápák között számon tartott XIII. Leó/Vincenzo Giacchino Pecci 1878–1903) között ült Szent Péter trónján. Pontifikálása idején a pápaság ismét szellemi világhatalom lett, és a nemzetközi politika fontos részévé vált. A modern világot újra kereszténnyé, a katolicizmust újra modernné kívánta tenni. Az óviláginál az újvilágban talán még súlyosabb volt a vallástalanság. Megdöbentő, vagy inkább felemelő az, amikor az ember rá tud csodálni arra, hogy a Történelem Ura a gondviselő Isten, hogyan ír századokon átívelően görbe vonalakkal egyenesen. Mint tudjuk, Bonaparte Napoleon többek között hozott egy császári rendeletet a ferences rendházak bezárásáról, mely olyan speciális módon ítélte halálra a rendet az apró fejedelemségekre osztódott Németországban is, hogy nem vehettek fel új tagot, és mikor a jelenlegi tagok közül az utolsó is meghal, be kell zárni a házat, és azt állami tulajdonba kell juttatni. És ebből a halálraítéltségből fakadt, szinte az utolsó pillanatban az új élet. Már a dekrétum visszavonása, és a fent idézett dogma kihirdetése előtt az amerikai új világba érkező német ferencesek létre hozták a Szeplőtelen Fogantatás Rendtartományt 1872-ben. Az első tartományfőnököknek Bonaventura Kellert választották. A tartomány tulajdonképpen 1852-től, Texasba érkezésüktől alakult. A lengyel katolikus hívek gondozását így német és ír papok és szerzetesek látták el. Félő volt, hogy az anyanyelvüket legalább a hitéletükben gyakorolni kívánó lengyelek ezért protestáns közösségekhez, főként a baptistákhoz csatlakoznak. Ezt megelőzendő, a lengyel Hyacint Fudzinski kivált a Szeplőtelen Fogantatás német minorita ferences tartományból, és sikeresen elérte, hogy megalapíthassa a lengyel Páduai Szent Antal Rendtartományt⁵. Az így megszerveződő amerikai lengyel ferencesek nemcsak az emigrációban tevékenykedtek, de, hogy fiatal emberek is megnyerjenek a missziós hivatásra, szétdarabolt hazájukba is visszajártak. Ekként ismerkedtek meg az 1885. április 23-án Nyugat-Pomerániában, Popowo Biscupieban született Jan Topolińskival, aki 1900. július 23-tól 1902. június 31-ig a redemptoristák tuchówi magán kollégiumában tanult, majd ezt követően 1902. július 10-től a mosciskai noviciátusban készült tovább a redemptorista szerzetesi hivatásra. Miután megbetegedett, és hosszabb kórházi kezelésen esett át, már nem ebbe a rendbe tért vissza. Mert arra érzett hivatást a porosz állampolgárságra kényszerített szerzetes jelölt, hogy missziós munkát végezzen azok között az új világbeli lengyel menekültek között, akik szintén nem lehettek lengyel állampolgárok. Két évig még Lengyelországban tanul, majd 1904-ben Lembergben, a Szeplőtelen Fogantatás ünnepén a Konventuális Kisebb Testvérek Szeplőtelen Fogantatásról nevezett tartományában teszi le a szerzetesi fogadalmat. 1905-ben pedig már az Egyesült Államokbeli Páduai Szent Antalról nevezett lengyel provincia tagja. Innen teológiai tanulmányokra Rómába küldik a Rendi Nemzetközi Kollégiumba.

1909-ben szenteli pappá Raphael Mary del Val Zulueta bíboros (1865–1930). Topoliński atya megszerzi az oktatás területén elérhető legmagasabb címet, a Rend Generálisa a Szent Teológia Mesterévé avatta, a filozófia és a teológia doktora lett. Az amerikai provinciában kezdi meg a szolgálatot. Első szolgálati helye, a New York állambeli Buffalo, ahol plébános-helyettes a ferences Krisztus Teste templomban, majd lelkészként tevékenykedik a Wisconsin állambeli Milwaukeeben, a Szent József plébánián. 1911 és 1914 között plébánosként dolgozott a New Jersey államban található trentoni Szent Szaniszló Templomban. Itt földet vásárolt egyházi temetőnek és kolostort építtetett. 1914-ben lelkész lett a Massachusetts állambeli Lawrenceben, a mára már megszűnt Szentháromság Plébánián. Ennek a ferences szerzetesekre bízott egyházközségnek a második plébánosa, de az első a Minorita Rend tagjai közül. Siralmas helyzetben vette át a plébániát. Szorgalmas munkával nemcsak a tartozásokat rendezte, de telkeket vásárolt, és az egyházközségi iskolába ferences nővéreket hívott tanítani. Két év múlva megbetegedett, helyére másik ferences szerzetes, Bonaventura Santor (1888–1960) került.

1921 áprilisában kinevezték a Pennsylvánia állambeli Shamokinben a Koska Szent Szaniszló Egyházközség plébánosává. Itt új iskolát és az ott dolgozó apácáknak kolostort építtetett. A templom és a kolostor között pedig egy lourdes-i barlangot emeltetett. Az itteni plébánián töltött évek alatt vitája alakult ki az egyik rendtársával P. Alfonz Figlewskivel, aki papi szolgálata mellett a rendi iskolában latin nyelvet tanított. Alfonz atya elhunyt testvérenek az életrajzát terjesztette buzgón a Shamokin-i plébániákon a hívek között, és a könyvecskék árából befolyt összeggel a Buffalo-i minorita kollégiumot kívánta támogatni. Topoliński atya a konfliktus megnyugtató rendezésére levélben kért segítséget a Buffalo-i anyarendházból. Ezt írja P. Justyn Figas (1886–1956) provinciálishoz:

„Most azonban már lázadás van a családokban és szidják a papokat, hogy a gyerekek kezébe erőlteti a könyvecskéket, ami nekik már megvan, és hivatalos panaszok a plébániákon. Még egyszer kérem, hogy legelőször ezeknek a könyvecskéknek a maradványát vigyék el tőle; és a neki adott engedélyt tegyék függővé az én akaratomtól, hogy visszaélések esetén korlátozni tudjam. Más atyák szorgalmasan dolgoznak, Alfonz atya is, az említett különbségek kivételével”⁶.

1926 júniusában a tartományi káptalanon titkárrá választották meg, majd 1927. szeptember 9-én a New York állambeli Athol Springs-ben a Szent Ferenc gimnázium első rektora lett. Másfél év együttműködés alatt a tartomány vezetőségénél visszaéléseket tapasztalt, és erről a definitor atyákat tájékoztatta. Az összehívott definitoriumon elmozdították hivatalából. Nem a bűnösök, de ő ellene indítottak lefejezési eljárást. A generális minisztertől, Alfonso Orlichtól remélt védelmet, de hiába. Végül 1928. január 25-én benyújtotta írásos lemondását betöltött hivataláról: a tartományi titkári, az Athol Springs-i Szent Ferenc Kollégium rektorságáról, az ottani rendház előjárói tisztségéről és a tanulmányi rektori címről. Justyn Figas marad az amerikai provincia élén, ő pedig mintegy vigaszdíjként Olaszországba kerül, ahol 1928. október 23-án külön vizsgát tett az Apostoli Penitenciária előtt, és a Loretói Bazilika

angol és lengyel nyelvű apostoli gyóntatójává nevezték ki. Itt 1928-tól szolgált generális penitenciáriusként. Törekedett arra, hogy a loretoi lengyel kápolna véglegesen elkészüljön. Adományokat gyűjtött. Erre biztatta, 1930-ban írt levelében, Isten Szolgája August Hlond Poznań – Gniezno-i metropolita érsek is.

De 1932-ben egy, az amerikaihoz hasonló ügy ismét új törést okozott életútján. Egyik rendtársa érdekében cselekedett, akit fegyelmi okokra hivatkozva, jogtalanul és igazságtalanul bocsátottak el. 1932. március végén írt ugyanis Domenico Tavani generális miniszter atyának, mert véleménye szerint Tommaso testvérrel szemben „nem jogi és nem is keresztény eszközökkel” jártak el, és javasolta, hogy ez a szerzetes kapjon újabb lehetőséget, „lehetőleg vallásosabb környezetben”⁷.

Közben Loretóban kiújult korábbi fülbetegsége és fennállt annak a veszélye, hogy maradandó halláskárosodás lép fel nála. Hónapokon keresztül Tonnini professzor kezelte, és mivel visszatérő fájdalmai voltak, szédülés és progresszív halláskárosodás, nélkülözhetetlenné vált a gyógykezelés folytatása. Lengyelországban Poznań közelében kívánta magát gyógyíttatni, abban a kórházban, amelyiknek az unokatestvére volt a vezetője. Bárha a lengyelországi gyógykezelést nem tudta megoldani, betegsége okot adott, hogy ismét őt helyezték el.

Ezután 1932-től Rómában tartózkodott és különböző komolyabb feladatok ellátására kapott megbízatást. Az 1932–1933-as és a következő 1933–1934-es tanévekben a fundamentális teológia professzoraként foglalkozásokat vezetett a bibliai görög nyelvről. Az 1937–1938-as tanévben pedig Egyháztörténelmet tanított a római Nemzetközi Szeráfi Kollégiumban. Ezzel párhuzamosan 1932. november 3-án ideiglenesen könyvtárosnak, és a Kollégium ökonomusának nevezték ki. 1933-tól apostoli gyóntató is volt a Szent Péter Bazilikában, elhunyt rendtársa helyébe lépve. Áldozatos munkájáért, amelyet gyóntatóként végzett a Megváltás ezer éves jubileumának évében, 1933-ban XI. Pius pápától (1857–1939) „Cruce Benemerenti” másodrendű Ezüst Érdemkeresztet kapott.

Olaszországi működése alatt változatlanul az amerikai Páduai Szent Antal Tartomány tagja volt. De 1934 nyarán lejárt az amerikai útlevele. Megújítani csak úgy tudta volna, ha Olaszországból az U.S.A.-ba utazik személyesen. Ennek a nagy és költséges útnak a fedezetét sem a Római Generalis Kúria, sem az amerikai provincia nem tudta, illetve nem akarta magára vállalni.

„Igaz, hogy az olaszországi élet állandó áldozat és nem akarok a merészségemmel dicsekedni, mert unalmassá válik... De én magam nem hátrálok meg és kitartok, Provinciális atya ne vegye rossz néven, ha a tartománytól, amelyben húsz éven keresztül dolgoztam, segítséget és bátorítást remélek, annál inkább, mert itt sem szűnök meg neki dolgozni, különösen gondolva a kispapjainkra és az ügyeinkre”⁸.

Transzfiliációja a lengyel Páduai Szent Antal Tartományba ekkor merült fel. 1935. február 19-én nevezték ki a boldoggá és szentté avatási ügyek generális posztulátorává⁹. 1935. márciusban – az anyatartomány engedélyével –, jelentkezik a Missziós Tartományba (Krucjata). Gondolom nemcsak ifjúságától való elköteleződése a missziós hivatás iránt, de az is ösztönözte, hogy így talán könnyebb lesz rendezni a saját

jogi helyzetét. Születése szerint porosz állampolgár, érvényes amerikai útlevélle pedig lejárt. Ne gondoljuk, hogy egy jámbor, naiv ember volt, aki nem tudta, hogy mindez mit jelent. De beleállt a munkába¹⁰.

Nyolc ügyel foglalkozott, amelyek azután a II. világháború kitérője miatt megszakadtak. Többnek az aktái, így Isten Szolgája Kelemen Didák ügyének – 1939 nyarán általa Egerben, és Miskolcon összegyűjtött iratai – és emellett, a további útjában, Krakkó bíboros érseke, Adam Stephan Sapiecha meghívására a Hedvig szentté avatásához szükséges dokumentumok is, melyeket további utazásán magával vitt, és a niepokalowi kolostorban hagyott – a varsói felkelés során elégték.

1./ Rafael Melchior Chilinski (1694–1741) boldoggá avatása,

2./ Isten Szolgája Kelemen Didák (1683–1744) boldoggá avatása,

3./ Lengyelország királynőjének, a magyar Anjou-házból való Hedvignek (1374–1399) akkor még boldoggá avatása,

4./ Árpád-házi boldog Kinga (vagy Kunigunda, 1234–1292) később klarissza szerzetesnő szentté avatása.

5./ Isten Szolgája Stanislaw Hozjusz (1504–1579) boldoggá avatása,

6./ Wincenty Lewoniuk (1849–1874), Anicet Hryciuk vel Gryciuk (1855–1874), Bartłomiej Osypiuk (1843–1874), Daniel Karmasz (1826–1874), Filip Geryluk vel Kiryluk (1830–1874), Ignacy Frańczuk (1824–1874), Jan Andrzejuk (1848–1874), Konstanty Bojko (1826–1874), Konstanty Łukaszuk (1829–1874), Łukasz Bojko (1852–1874), Maksym Hawryluk (1842–1874), Michał Wawrzyszuk (1853–1874) és Onufry Wasiluk (1853–1874) pratulini Rómával egyesült keleti szertartású katolikus vértanúk boldoggá avatása, akik 1874. január 24-én Pratuliban a cári orosz katonák kezétől életüket veszítették, mert nem akartak áttérni a pravoszláv hitre.

7./ Isten Szolgája P. Benvenuto Bambozzi OFMConv (1809–1875) boldoggá avatása,

8./ Isten Szolgálója Wanda Malczewska (1822–1896) boldoggá avatása.¹¹

Ahol most folytatom, kezdhettem volna ott is. Hogyan találtam rá, fr. Wojciech Topoliński nevére? 11 évvel ezelőtt semmit sem tudtunk Wojciech atyáról.

Hogyan is kezdődött?

2008-ban a Szűzanya Lourdes-i jelenésének ünnepén történt, hogy a miskolci, Kelemen Didák atya által épített minorita templom akkori plébánosa, Bogdan Adamczyk megkért, szervezzünk nemzetközi konferenciát az abban az évben 325 éve született, 300 éve pappá szentelt magyar minorita szerzetes, Isten Szolgája Kelemen Didák atya tiszteletére. Halála évfordulója – 1744. április 28-nak a környékén.

Akkor vettük kézbe, adtuk ki reprintben P. Mónay Ferenc Kelemen Didákról szóló, *A Felső Tiszavidék apostola* című füzetkékjét, melynek utolsó soraiban írja:

„Ahol élt és működött, az öregek ma is áhitattal emlegetik a »szent ember« nevéét. Ez indította a miskolci minoritákat és a templomukhoz tartozó harmadik rend tagjait, hogy a század elején újra megindíttassák a boldoggá avatási eljárást. 1939 nyarán Adalberto Topoliński, a rendi szentté avatási ügyek általános római kérelmezője el is ment

*Miskolcra, hogy a helyszíni szemlét megejtse és a található iratokat összeszedje. Az eljárás befejeztével az írásokat magához véve, továbbutazott Lengyelország felé, ahová a krakkói bíboros érsek hívta, Nagy Lajos királyunk leánya, Hedvig királynő ügyének hasonló kivizsgálására. Szeptember elsején azonban a németek megkezdték Lengyelország elfoglalását, Topoliński egy német gyűjtőtáborba került, ahol úgy ő, mint a magával vitt iratok eltűntek.*¹²

Varsóban tett első látogatása alkalmából így kiáltott fel a Szent pápa: „Lengyelország, hol vannak a sírjaid, hol nincsenek?!”

Lehet-e tűt keresni a szénakazalban? Hat millió lengyel áldozata volt a második világháborúnak. Egy egész egy tized millióra becsült a német koncentrációs táborokba hurcolt lengyelek száma. De úgy éreztem, mégis neki kell látni, mert abban bizakodtam, hogy hátha rá lehet találni akár egy picinyke darabkára is a magával vitt iratokból. Azután feladtam, milliomodnyi eséllyel sem biztatottan, tovább keresni a dokumentumokat, de egyre jobban érdekelt, hogy ki is volt ő, a posztulátor. Miért került koncentrációs táborba, és valóban oda került-e? Mi jutott neki végső nyughelyül?

Sír... Tömegsír... Gázkamra... Elhantolták-e, és ha igen, vajon hol? Látogatjuk szeretteink sírját. Hősök emlékművei előtt tisztelgünk. De hol lehet az ő sírja. Került-e rá virág, gyertya, mécses az eltűnése óta eltelt évtizedek alatt? Csak rosszkor volt rossz helyen? Egyszer csak rátaláltam egy emléktáblára. Krakkóban, a minorita rendház kerengőjénél. A ferences rend mártírjai sorában, néhány névvel Maximilian Kolbe atya neve után ott látom az övét. A halál helye: *na Pomorzú* (Pomerániában)¹³.

Azután rátalálunk a Lengyel Nemzeti Archívumban nevére és fényképére is¹⁴. A Végtelen logikai láncolatában, Véletlenek, – mint tudjuk ez Isten egyik álneve – sorozatával puzzle darabokból dolgoztam. Mert a hatmillióból a saját halottamnak, a „moj Wujek”-nek, az én tiszteletbeli Bácsikámnak tekintettem. Herbert Zbigniew versének kérését követtem, mely szerint a halottak keresnek minket: „nem hagyhatok el most / amikor halott vagyok és szükségem van a gyengédségre”¹⁵.

Az MKDSz Magyar Hon-Lapján jelentek meg az én sorozataim, amelyek Topoliński életének feltáruuló eseményeit mutatják be, amint ezekről tudomást sikerült szerezniem. De egyben azt is mérlegeltem bennük, hogy mi vezette a minorita szerzetest a háború kitörése pillanatában népe és szülőföldje felkeresésére. Így tanulmányoztam át a Szentszék kiadványaként közreadott dokumentum sorozatot, melynek első kötete büszke tulajdonosa is lehetek¹⁶. Sejtelmemet dokumentum sajnos – érthető módon – nem bizonyíthatta, de én azzal a biztos tudattal kísértem útját, hogy nem csak „rosszkor volt rossz helyen”, hanem XII. Piusz pápa titkos diplomáciájának részese is lehetett. Hiszen éppen azon az úton megy a háború kitörése előtt szülőföldjére, amelyen pár nap múlva honfitársai a befogadó Magyarország felé menekültek. A Gestapo vadászott rá. Utolsó miséjét a palotin atyáknál tartotta, és üzenete pedig az volt, hogy feladatát teljesítette¹⁷.

Miben érzem részesnek Topoliński atyát? Mi volt, és miért kényszerült XII. Piusz pápa erre a „titkos diplomáciára”?

1937. március 21-én, virágvasárnapon, szinte minden német templomban felolvasták XI. Piusz *Mit brennender Sorge* kezdetű enciklikáját, amely a „legkiélezettebb dokumentum, amit a Szentszék történetében valaha is egy politikai hatalommal szemben megfogalmaztak.”

Kalandos úton történt szövegének Németországba juttatása. Itt tizenkét egyházi nyomdában sokszorosították. Természetesen titokban. Szétküldését sem bízhatták postára. Postásai bátor, és lelkes keresztények voltak. Jobbára gyóntatószékekben csúsztatták a papok kezébe. Akik a szószékről így kezdték a felolvasást:

„Égető gonddal és fokozódó idegenkedéssel figyeljük már jó ideje az egyház keresztútját abban az országban, ahová egykor Szent Bonifác vitte Krisztus örömhírét...”

Kényszerűségből – *„még magával az ördöggel is paktumot kötne, ha a lelkek üdvéről van szó”*, írta alá a Vatikán, 1933. július 30-án Hitlerrel a konkordátumot.

„Pacelli bíboros-államtitkárnak nem volt más választása, minthogy ossza a pápa nézetét. Később állítólag úgy fogalmazott: Hitler 'pisztolyt szegezett' rá és az egyházra. Mégis, ahelyett, hogy megadta volna magát a náciknak, cselhez folyamodott. Biztos volt abban, hogy a nácik 'hivatásos bűnözők', és szükségszerű, hogy a konkordátumot így vagy úgy megsértsék. A náci Németországot minden egyes szerződés-szegés esetén nyilvánosan pellengérré lehet majd állítani, és a szerződés Vatikán általi felmondásával 'sokkal nagyobb ütést' lehet majd gyakorolni a rezsimre, mint egy esetleges szerződés megtagadással.”

1937 tavaszán már nem volt mód, „nyilvánosan” másként 'pellengérré' állítani, mint, ahogyan az a titokban szétküldött enciklikában leíródott, és ahogyan annak – ilyen sem volt se azelőtt, se azután – kihirdetésével megtörtént. De az eredménye az lett, hogy: „Hitler tajtékzott a dühtől, mikor tudomást szerzett az enciklika felolvasásáról. Azonnal megparancsolta, hogy a templomokon kívül fellelhető összes közkezen forgó példányt le kell foglalni. Mind a tizenkét nyomdát, ahol a szöveget sokszorosították, kártérítés nélkül kisajátították, a felelősöket pedig letartóztatta a Gestapo. 1937. május 1-jei beszédében Hitler az egyház nyílt fenyegetésével tért ki a dokumentumra: 'Nem tűrhetjük, hogy a tekintélyt, a német nép tekintélyét bármilyen helyről megtámadják. Ez vonatkozik minden egyházra is (...). Ha megpróbálnak bármilyen eszközzel, írással, enciklikával stb. olyan jogokat vindikálni maguknak, melyek csak az államot illetik meg, akkor mindet vissza fogjuk szorítani az őket megillető lelkipásztori tevékenységbe.”

A 'felingereit bestiával' szemben, minden további 'ingerlés' azzal a veszéllyel járt, hogy a német katolikusok helyzetét súlyosbítja.

Ennek tudatában fejeződött be XI. Piusz pontifikálása, és ez volt a meghatározója utódja XII. Piuszénak is.

Megválasztásakor Goebbels propagandaminiszter a következőt jegyezte naplójába: „Politikus és bizonyos körülmények között rafináltan és ügyesen eljáró harcias kedvű pápa. Tehát figyelmesnek kell lenni!”

És így kezdődött el XII. Piusz csendes és titkos diplomáciája. Annak egyik legfontosabb célja, és feladata volt az üldözöttek megmentése: „Az egyháztörténelem legnagyobb titkos vatikáni művelete azt a célt tűzte maga elé, hogy minél több zsidót megmentsen üldözői elől. Hermann. M. Görgen professzor Konrad Löw szerzővel szemben azt nyilatkozta, hogy XII. Piusz nyomatékosan utasította nunciusait, hogy a menekülteknek, főleg a 'faji üldözötteknek' minden segítséget meg kell adni. Magának a tanúnak csak így sikerült 45 Svájcba menekült zsidónak vízumot szereznie, mellyel Brazíliába utaztak. Ha ezt nem érte volna el, a svájci hivatalok kiutasították volna őket az országból, és Németországba toloncolták volna őket, ami egyet jelentett volna a biztos halállal. És ez nem volt egyedi eset. Mint ahogy Leon Poliakov zsidó történész megerősítette, a megszállt Franciaországban 'papok, katolikus szerzetesrendek tagjai, laikusok versengtek egymással, hogy menedéket nyújthassanak, és így több tízezer zsidó ember életét menthették meg'. Lévai Jenő magyar történész sokatmondó címmel az 1966-ban megjelent *Titkos birodalmi ügy: XII. Pius nem hallgatott – jelentések (tudósítások), bizonyítékok (okmányok) feljegyzések az egyházi és állami levéltárakból* (Geheime Reichssache: Papst Pius XII. hat nicht geschwiegen. Köln-Müngersdorf 1966) című könyvében igazolta, hogy a megszállt Magyarországon szerzetesek és apácák saját életüket kockáztatva 32 budapesti kolostorban bujtattak megkeresztelt és megkereszteltetlen zsidókat. Görögországban az akkori nuncius, Giuseppe Roncalli, a későbbi XXIII. János pápa XII. Piusz megbízásával több ezer hamis keresztlevelet adott át a rabbiknak, hogy segítségükkel megmentse az üldözötteket” (Michael Hesemann)

A XII. Piusztól idézett alábbi két mondat önmagában elegendő lehetne arra, hogy illusztrálja milyen keservesen nehéz feladat volt az övé:

„Mikor a pápa hangosan kiáltani szeretne, néha sajnós a kiváró hallgatás ajánlatosabb számára; mikor cselekedni és segíteni szeretne türelmesen várakoznia kell.”

„Minden egyes szót, amelyet erről a felelős hivatalok felé intézünk, minden nyilvános utalást a lehető legnagyobb komolysággal mérlegre kell tenni, azok érdekében akik szenvednek, hogy helyzetüket nehogorosszabbá és elviselhetetlenebbé tegyük, mint amilyen volt.”¹⁸

Ezért nem maradhattak dokumentumok. Mert nem is voltak. Szavak, személyes megbízások hangzottak csupán.

De soroljam sorozataimat, melynek darabjai az <http://mkdsz.hu> jelzetű Magyar-Hon-Lapon jelentek meg. Ezek voltak a keresés állomásai. *A teljesen reménytelennek látszó* 2009. január 18. és 2009. február 25. között megjelent nyolc részes sorozatom volt az első, melynek mintegy zárófejezetét képezte a 2009. november 30-i írásom, amely a *Már nem teljesen reménytelennek látszó feladat* címet viselte. A második 2011. január 1. és február 12. között megjelent hat részes sorozat volt, melyhez csatlakozott még két írás, melyek a Magyar-Hon-Lapon nem, csak a 2011-ben megjelent *Az összecsomózott szalag* címet viselő kötetemben jelentek meg. 2011. december 7. és 2012. február 25. között megjelent tizenhárom részes „...segítség és pajzsod Ő!” sorozatom. Ezek a sorozatok azután kutatási életrajzá álltak össze, magyar változat a külföldi olvasóknak magyarázva, lengyel szövegét az értő lengyelek számára élesítve a

fordító Joanna Urbańska által. Így készült el az 1-es számú jegyzetben említett két-nyelvű változata könyvemnek.

2011-ben jelent meg Zdzisław Gogola OFMConv könyve, amely a Pádúai Szent Antal és boldog Jakub Strzemie Lengyel Minorita Tartomány történetét mutatja be adatolva 1918–1939 között¹⁹, benne hét Topoliński-utalást is tartalmazva. Ezek által igazolva láthattam mindazt, amire magam is rátaláltam addigra fr. Wojciech életéről. És a lengyel rendtörténész monumentális munkájából ismertem meg azt, amit addig nem tudtam, a gdyniai rendház alapításával kapcsolatos tevékenységét. Amerika és Olaszország után a posztulátori ténykedés szinte aktív ténykedéssel kapcsolta a visszanyert, és ismét a veszélybe sodródó hazájához, Lengyelországhoz. Tekintélyével, ismertségével tudott az otthon élőknek is segíteni. Ennek egy maradandó emlékü cselekedetét találtam meg a Gogola-könyv egyik történet-elbeszélésében:

»1920. februárjában Gdynia halászfaluban a lengyel hadsereg belépése után Jan Radtke átvette a német G. Düsterwaldtól a polgármesteri megbízólevelet, és Gdyniának az első lengyel polgármestere lett. 1921-ben Gdyniának 300 lakosa és 132 épülete volt. Rövidesen Gdynia falu 1922. 09. 23-án a kikötő építésére való rendelet elfogadása után gyors fejlődésnek indult. 1923-ban Jan Radtke, a község újból választott polgármestere Wejherowo község vezetőségéhez fordult, hogy Gdyniának városi jogokat adjanak. 1924-ből Gdynia fejlődésének tervei 50 ezer ember letelepedésével számoltak. Gdynia 1926. január 10-én kapta meg a városi jogokat. Ebből az alkalomból kiszélesítették a városfejlesztési területeket. Azután hogy 1926-ban Gdyniát városi jogokat kapott megkezdődött a város gyors fejlődése. 1936-ban már 100 ezer lakosa volt. Gdyniának tehát szüksége volt lelképásztorokra. Néhány éve a minoriták kolostorok építését tervezték ebben a fejlődő kikötő térségben. Pynzar Franciszek atya a Pádúai Szent Antal kegyhely gyóntatója erre a célra Olaszországban egy speciális gyűjtést szervezett. Amikor 1935. szeptember 10-én Kubit Anzelm tartományfőnök atya Topoliński Wojciech római posztulátor atyával meglátogatták Gdańsk független városát, megnézték a Szentháromság templomot, a Szent Anna kápolnát és a ferencesek által régen felépített kolostort (1420 körül), mely most viszont idegen vallási és politikai hatalom alatt állt, így elhatározták, hogy a közeli Gdyniában megalapítják a szerzetesi közösséget. Ezzel a céllal a két minorita elment Okoniewski Stanisław püspök atyához Pelplinbe, engedélyt kérve a szerzetesek letelepedésére Gdyniában. A chetmiński püspök 1935. október 15-én kelt levelében erre engedélyt adott. Valószínűleg a püspök döntésére bizonyos hatással volt a főpásztor ismeretsége a Pomerániából származó Topoliński Wojciech atyával. A minoriták gdyniai megtelepedésének ötletét nem mellékesen a Pádúában dolgozó Pynzar Franciszek atya támogatta. És éppen ő ajánlotta, hogy Gdyniában a lengyelek Pádúai Szent Antal tiszteletére építsék a templomot. 1935. november 26-án a tartomány definitórium a engedélyt adott a leendő templom és kolostor területének megvásárlására. A hely, melyet a kolostor építésére kiválasztottak, a Foch Ferdinand marssal dombon volt. Erre a döntésre hatással volt a telek ára. A kikötővárosban az építési területek nagyon drágák voltak, a városon kívül sokkal olcsóbbak. 300 m²-ért 60 ezer zlotyt fizettek. A területet Czekański Władysław varsói kereskedőtől vették

meg. A gazdagabb kolostorok segítséget ígértek. Ezek voltak: Krakkó, Poznań, Varsó, Przemysł, Czyski, Kalisz; a munkában és építési anyagokkal segítséget ígértek a niepokalanowi és łagiewniki kolostorok. A Szerzetesi Kongregációtól való hivatalos irat, a Rend Generalis Kúriája engedélyének megérkezése és Okoniewski Stanisław, chełmiński püspök 1936. július 9-ei levele után az új kolostor megnyitása érdekében elkezdtek a munkálatokat. Az építési terveket Kupiec Zbigniew és Kossak Tadeusz mérnökökre bízták. Miután a gdyniai kormányigazgatóság, melyet Sokol Franciszek képviselt, elfogadta a terveket, 1936 augusztusa és 1937 májusa között felépítették az egyemeletes kolostort huszonkét szerzetesi cellával és a kápolnával. Az építkezést jelentősen támogatta a niepokalanowi kolostor, két kölcsönt adva a gdyniai kolostornak: 10 ezer zł 1937-ben 12 és a következő évben 2,5 ezer zł.«²⁰

2016-ban Łukasz Janecki tollából újabb terjedelmes rendtörténeti kézikönyv jelent meg, amely egyben biográfia és bibliográfia, és az 1939. és 1945. közötti időszakban meggyilkolt, illetve tragikus körülmények között elhunyt lengyel minorita szerzetesekkel foglalkozik²¹. Ebben a kötetben olvashatók az emlékező szavak, melyeket Krzysztof Gorecki OFMConv atya 1962. szeptember 4-én adott közre Varsóban. Krzysztof atyáról Wojciech atya leveleiből is tudtuk, hogy 1924–1927 között doktorált Rómában, és 1936–1939 között ő is a rendi egyetemen tanított. Jó barátok voltak Wojciech atyával. Neki mondta el rabtársa halálának történetét Jozef Mizgajski atya, aki ott volt a kivégzésénél. Amikor elvezették a fürdőkádhoz, „azt mondták neki, hogy most indul a SZABADSÁGRA. A víz alá nyomták, és addig tartották úgy, míg elfogyott a lélegzete.”

A földi zarándoklatra kiszabott négy nap híján 55 évnyi életről, már két évvel halála előtt, bár nem sejtette még mi minden vár rá, de kimondhatta: „Az Úr Isten vezet engem a kereszt útján.” ahogyan olvashatjuk az 1937. február 5-én a Lengyel Minorita Rendtartomány provinciálisának írt levelében²².

1939. augusztus 10-én, amikor a niepokalanówi kolostorban egy esti rekreációban fr. Wojciech Topoliński a rendtársaknak beszélt²³, főtémája a szentségre való törekvés volt. Szavai visszatekintve próféciaának tekinthetőek. Többekkel együtt, akikről szól Lukasz Janecki könyve, akik, akkor ott hallgatták, és akiket már az oltár dicsőségére emeltek, ő is, ha boldoggá nem is avatták eddig, a minorita vértanúk sorába lépett. Hitvalló életet zárt a mártír halála 1940. április 19-én.

1939-ben, október vége felé, Świecie-be (szülőföldjére) megy, ahol szemtanúja lesz a zsidók lemészárlásának, ezért a bydgoszczi börtönbe zárják, és ott a Gestapo kihallgatja²⁴. Pár nap múlva azzal a feltétellel engedik ki, hogy Gdańskban a Gestapón jelentkeznie kell a kiutazási vízum átvételéért.

1939. november 5-én Gdańskba megy, ahol Apolonia Grotzka (Konitzer świeciei plébános barátai) családjánál lakik. November 9-én a gdański Gestapóra megy, hogy átvegye a kiutazási vízumot, de onnan soha nem tér vissza. Egy héttel később vendéglátóinál a Gestapo az utazótáskáját is lefoglalja.

JEGYZETEK

- 1 Az előadásként elhangzott tanulmány Dobos Marianne és Adamczyk Bogdan OFMConv PhD évtizedes kutatásait összegező két – mindkettő magyarul és lengyelül egyként megjelent – könyv összegzéseként készült. E tanulmány adatai e két könyvben mindkét nyelven, pontosan megjelölve a forrásokat megtalálhatóak. DOBOS Marianne, *A mezítelen Lázár feltámasztása*, Szülőföld Kiadó, Gencsapáti, 2017; Marianne DOBOS, *Wskreszenia nienagiego Łazarza*, Wybór tekstów, przekład i redakcja Joanna URBANSKA, Szülőföld Könyvkiadó, Gencsapáti, 2017. Adamczyk BOGDAN OFMConv, PhD, *ADALBERTO (Wojciech) TOPOLIŃSKI élete és műve levelek tükrében*, Rychwald, 2018. Adamczyk BOGDAN OFMConv, *Życie i działalność P. WOJCIECHA (Adalberto) TOPOLIŃSKIEGO* OFMConv, Szülőföld Könyvkiadó, Gencsapáti, 2019.
- 2 MÁRAI Sándor *Mennyből az angyal* című, az '56-os forradalom leverése idején keletkezett, ma már közismert versének meghatározó sora. A verset repülőúton Borbándi Gyula társaságában Münchenbe, a Szabad Európa Rádióhoz érkezte írta.
- 3 DOBOS Marianne, „nem vartycog a világ egy békája se szebben a lengyelnél” (*Pátosz és ironia összefonódása a hősi travesztiaiban*), „Fr. Wojciech Topoliński, a lengyel mártír bazafi (1885–1940) emlékére ajánlom, aki számomra „rokonoknál kedvesebb”, Aracs, 2014/3. XIV. évf. 61–67. Az idézetek Adam MICKIEWICZ, *Pan Tadeus vagy az utolsó birtokfoglalás Litvániában: nemesi történet 1800–12-ből tizenkét verses könyvben*, VARSÁNYI István nyersfordítása alapján fordította és az utószót írta RÓNAY György, Európa Könyvkiadó, Bp., 1977. A fordítás alapjául szolgáló kiadás: Adam MICKIEWICZ, *Dziela*, Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa, 1955. = Ua. Dobos Marianne, *Rózsablak*, Vagyázó Ferenc Művelődési Társaság, Bp., 2014., 82–101.
- 4 Márai Sándor idézett verséből.
- 5 A lengyelek rendtartományi szervezkedését Ks Tadeusz Zasa – utóbb a szlovákiai rózsahegy egyetem rektora – amerikai ösztöndíjas éveiben dolgozta fel, és írta meg: *Emigracyjni katecheci radiowej godziny różańcowej*, 1984., Buffalo, New York. Valamint a témában lásd még: *Album Jubileuszowy Provincji Polskiej O. O. Franciszkanów w Ameryce 1905–1930*, Buffalo 1930, s. 34, 45, 181, 194. *Golden Jubilee Album saint Anthony of Padua Province Order of friars Minor Conventual*, 1906–1956, s. 79–83. Összefoglaló könyv: Roger M. HAAS, *A History of the American Province of Saint Anthony of Padua of the Order of Friars Minor Conventual, 1906-1982*, St. Anthony of Padua Province, O.F.M. Conv., Wisconsin Egyetem – Madison, 1984.
- 6 A levelet Bogdan Adamczyk idézett könyvéből közöljük, a magyar nyelvű változat 22. oldalról, melyet részletesen magyaráz ugyanitt a 6. számú jegyzetben.
- 7 A levelet Loretóból küldi Topoliński, március 24-én, amely a levelezés-kötet magyar nyelvű változata 108. oldalán található.
- 8 A levelet Bogdan Adamczyk idézett könyvének magyar nyelvű kiadása 25. oldaláról idézzük, követve a hozzá fűzött kommentárokat.
- 9 Ez a sorsdöntő kinevezés a levelezéskötet 132–133 oldalán olvasható.
- 10 Wojciech Topoliński amerikai és olaszországi, valamint lengyelországi munkálkodásának adatait Bogdan Adamczyk írta le az általa összegyűjtött levelek alapján az 1. számú jegyzetben közölt könyvében.
- 11 Történetüket Bogdan Adamczyk idézett könyvében külön fejezetben tárgyalja, *Szentté avatási eljárások* címmel, a 33–56. oldalakon. A legtöbb jelöltet Szent II. János Pál pápa

- boldoggá, majd szentté avatta. A magyar Kelemen Didák ügye még ma is megoldásra vár, bárha Miskolc város templomot járó hívei mai napság is imádkoznak boldoggá avatásáért.
- 12 P. Mónay Ferenc, *P. Kelemen Didák a Felső Tiszavidék apostola (1683–1744)*, Róma, 1957.
 - 13 Először *Az összecsomózott szalag* című kötetem 75. oldalán mutattam be, 2011-ben, majd a *Rózsaablak* című könyvem 144. oldalán közöltem 2014-ben. Utóbb Bogdan Adamczyk mindkét nyelven megjelent könyvének fedőlapján is látható.
 - 14 Tytuł tematu: Wojciech Topoliński Data: Opis obrazu: ks. Wojciech Topoliński – penitencjariusz apostolski promotor polskiej kaplicy w Loreto. Fotografia portretowa. 1932 Sygnatura: 1-R-794. A fénykép reprodukálva a *Rózsaablak* (i. m.) 8. oldalán, valamint Adamczyk Bogdan idézett könyvének címlapján.
 - 15 „...EGYENESEN SZEMBENÉZNI A SORSSAL...” címmel a magyar írók Herbert Zbignyevről készített kötet bemutatójáról (2009. február 18-án) írtam a Magyar Honlapon, ahol egy jellegzetes Közép-Európa-i író jellegzetes szövegét idéztem mottóként. Motto: „Kis népek bizonytalan térsége Oroszország és Németország között. Hadd húzzam alá a szót: kis népeké. és mi az, hogy kis nép? Az én meghatározásom szerint: kis nép az, amelynek pusztá léte is bármelyik pillanatban kétségessé válhat, egy kis nép eltűnhetik, s ezt tudja is. Egy franciának, orosznak vagy angolnak eszébe sem jut, hogy kételkedjék népe fennmaradásában. Himnuszai csak nagyságról, örökkévaló nagyságról szólnak. A lengyel himnusz viszont így kezdődik: 'Nincs még veszve Lengyelország...' (Milan Kundera így fogalmazta meg, hogy mi az a: Közép-Európa). Ebben az írásomban idéztem a költő idézett versrészletét is. <http://mkdsz.hu/content/view/13421/210/>.
 - 16 Records and documents of the Holy See relating to the second world war. 1. *The Holy See the war in Europe (march 1939 – august 1940)*, Original Edition, Edited by Pierre Blet, Angelo Martini, Buekhart Schneider Clonmore and Reynolds LTD, Dublin.
 - 17 *Az összecsomózott szalag* című, 2011-es könyvemben a háború után a keresésére vonatkozó válaszokban levelek fényképmásolatát és magyar fordítását közlöm, melyekben utalás van sikeresen elvégzett munkáról. A 138–139. oldalon egy levélben az olvasható: „1939-ben, néhány hónappal Topoliński atya Rómából való elutazása után a Generális Kúria az olasz konzulátuson keresztül megkapta a Topoliński atya által elvégzett misék összesítését.” A 140–141. oldalakon pedig: „Topoliński atya Gdańskból levelet írt Konitzer jogtanácsos tisztelendőnek, hogy mindent sikeresen elintéztett. Ettől kezdve minden nyom odaveszett.” Ugyanebben a levélben pedig a Pelplini Püspöki Kúriának ks. J. Malkiewicz 1948. március 2-án még azt írja, hogy szálláshelyén távozása után a Gestapo házkutatást tartott, „[á]tkutatták az egész házat. Az alapos házkutatás után a Gestapo a Bonieckichtól kivágott újságcikk kötegeket vittek el. Elmenve, még azt mondták Bonieckich asszonynak, hogy kém.” Mindkét levél utóbb a Bogdan Adamczyk könyvében is megtalálható a magyar nyelvű kiadás 169–171. oldalán.
 - 18 <http://mkdsz.hu/content/view/24838/210/> „*Isten titka, hogy csendben cselekszik*” címmel Michael Haesemann könyvei alapján gyűjtöttem össze adatokat XII. Piusz pápa „titkos diplomáciájáról”. Michael Hesemann, *Sötét alakok – Mítoszok, Legendák és hazugságok a Katolikus Egyház történetéből*, ford. Forgó András, Szent István Társulat, Bp., 2010. Michael Hesemann, *A pápa, aki szembeszállt Hitlerrel. XII. Piuszról – ferdítések nélkül*, ford. Laki Ferenc, utószó Perger Gyula, Magyar Nyugat Kiadó, Vasszilvagy, 2013.
 - 19 Zdzisław GOGOLA OFMConv, *Dzieje franciszkańskiej Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię 1918–1939*, Kraków, 2011.

- 20 Zdzisław GOGOLA OFMConv könyvének 113–116. oldalán található *Fundacia franciszkańska w Gdyni* című történet elbeszélést Bogdán ADAMCZYK OFMConv PhD fordításában *A mezítelen Lázár feltámasztása* című könyvem 109–111. oldaláról idézem.
- 21 Łukasz JANECKI, *Słownik biograficzno-bibliograficzny polskich franciszkanów konwentualnych zanordowanych i tragicznie zmarłych w latach 1939–1945*, Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, Niepokalanów, 2016.
- 22 A tanulmányom címében szereplő idézetet is tartalmazó levél lengyel nyelvű kézirat fényképét és magyar fordítását *Az összecsomózott szalag* című, 2011-ben megjelent kötetem 125. oldalán közlöm.
- 23 *Mit mond P. Wojciech Topoliński szentség bírében elhunyt testvéreink boldoggá avatásáról?* címmel „Jegyezte NAWARA Gabriel (Echo Niepokalanowa 1939, nr 29, 1–2)” aláírással közölte Bogdan ADAMCZYK Topoliński leveleit közlő, idézett két nyelven megjelenő 2019-es könyvében a levelek zárásaként (165–167). A beszámoló ekként kezdődik: »A mai napon (10.8) Rómából Niepokalanówba érkezett dr. Wojciech Topoliński generális posztulátor, aki egyben a Szent Péter Bazilika gyóntatója is. Házfőnökünk és Flórián atya kíséretében látogatta meg Niepokalanówot, az uzsonnánál pedig először beszélt mikrofonba a testvérekhez eképpen: „Legelőször 11 évvel ezelőtt voltam itt, és óriási különbséget látok az 1928. évhez képest. Ez valóban Isten Gondviselésének a műve, és az Ő mindenhatósága örökdik, mert látható az állandó fejlődés. Ide jöttem Niepokalanówba, hogy lássam, hányan vannak, akik szentekké szeretnének válni. Érdekes lenne talán egy ilyen vizsgát tenni, vajon hányan vizsgáznának le belőle? Az igaz, hogy minden szerzetes a tökéletességre, vagyis a szentségre törekszik, de nem mindenkit avatnak szentté. Viszont én nem kívánom nektek, hogy szentté legyetek avatva. Miért? Mert előbb meg kell halnotok. És én nem kívánom a halált. De valaki előbb vagy utóbb Niepokalanówban oltárra lesz emelve. Ehhez sokat kell imádkozni, gyakorolni az önmegtágadást, elszenvedni a megalázást, és akkor Krisztus jövendölése beteljesedik: '...aki magát megalázza, az felmagasztaltatik'.«” Benne van ebben a beszámolóban a tisztelet és nagyrebecsülés, amivel körülvették a római professzor lengyelt, és sorsának előre vetítése is.
- 24 Szent II. János Pál pápa Lengyelországban a 2000. jubileumi év „előestéjén”, 1999. június 5–17. közötti, hazája leghosszabb látogatásán Bydgoszczot is felkereste, ahol a nácik kivégezték az akkori 140 ezer fős lakosság egynegyedét. Homíliájában megemlékezett arról, hogy a II. világháború napjaiban a nácik itt végezték ki nyilvánosan az első áldozatokat, a város védelmezőit. Egy másik tragédia színhelye volt a közeli „halálvölgy”. A pápa emlékeztetett a Dachauban vértanú halált halt Kozal püspökre, aki Bydgoszczban volt lelkipásztor. Jelentőségteljes, hogy Jerzy Popieluszko, a kommunista rendőrség áldozata éppen abból a templomból indult utolsó útjára, amelyet Wyszinsky bíborosnak 1973-ban sikerült építtetnie a „szent vértanú lengyel testvérek” tiszteletére. A Szentatya kifejtette: néhány nap múlva Varsóban boldoggá avat 108 vértanút, akik a koncentrációs táborokban adták életüket hitükért. Elérkezett annak pillanata, hogy emlékezzünk mindazokra, akik a hitleri vagy a szovjet haláltáborokban haltak vértanúhalált. Ezek a gyakran névtelen vértanúk Isten nagy ügyének „ismeretlen katonái”, ahogy a Tertio Millennio adveniente apostoli levelében írta. Ekkor még ezek között volt Topoliński atya is. Életútja és mártíriuma ezt követően vált az egyháztörténet, és az egyetemes és a lengyel történelem megismert személyiségévé.